

Přednáška 2: Tento text je stručným přehledem požadovaných znalostí. Další potřebné znalosti jsou probírány na přednášce a jsou k nastudování v základní a doporučené literatuře

Principy sociální politiky (blíže viz. V.Krebs: Sociální politika)

Sociální politika využívá systémy, instituce, normy a předpisy, pomocí kterých může realizovat a ovlivňovat vymezené cíle. Při určování těchto instrumentů vychází sociální politika ze základních principů:

a) Princip sociální spravedlnosti

Jde o klíčový princip, úvaha, co je spravedlivé je ale velmi složitá. Jde o jakási pravidla, kterými jsou ve společnosti rozdělovány prostředky a předpoklady veřejného blahobytu mezi jednotlivé subjekty. Tento princip patří k základním hodnotám každého jedince, ale je každým jedincem vykládán podle svého, jeho vnímání je dáno **subjektivním** vjemem.

*„Většina autorů zabývajících se problematikou sociální spravedlnosti se shoduje v názoru, že sociální spravedlnost je **pojem mnohoznačný** a že při jeho řešení je třeba postupovat obezřetně, z mnoha hledisek a kritérií podle konkrétních podmínek dané země“¹. V rámci principu spravedlnosti vymezujeme dílčí principy, pomocí nichž můžeme tento princip spravedlnosti lépe pochopit. K dílčím principům řadíme: princip výkonový (zásluhový), rovnosti, souladu mezi vstupy a výstupy, rovných příležitostí a potřebnosti. (blíže viz V.Krebs: Sociální politika)*

b) Princip sociální solidarity

Solidarita je výrazem vzájemné soudržnosti a odpovědnosti, lidského porozumění a pospolitosti.

Na solidaritu se můžeme dívat z různých hledisek:

- 1) hledisko regionu
 - a) mezinárodní solidarita
 - b) celostátní
 - c) místní (regionální)
 - d) jednotlivců a rodin

¹ Duben, R. : *Teorie a praxe sociální politiky*, 1999

- 2) hledisko skupiny obyvatelstva
- a) mezigenerační,
 - b) zdraví s nemocnými,
 - c) zaměstnaní s nezaměstnanými,
 - d) bezdětní s rodinami s dětmi.

Solidarita **se realizuje přes** nedistribuční a transferovou politiku státu. Je ale nutné dbát na míru uplatňování solidarity, aby nevedla k útlumu aktivity jedinců (past chudoby).

„ T. G. Masaryk vymezil solidaritu jako etický příkaz, neboť člověk je dlužníkem společnosti, a zříká-li se svých práv, privilegií, ve shodě s ideou solidarity, je to jen splácení dluhu za prospěch, který skýtá společnost jednotlivci, rovněž jako dluh generacím minulým, jejichž statky nakupené pílí jsou mu k dispozici, a povinností všech lidí je solidárně pracovat na rozhojnění tohoto bohatství“² .

c) Princip subsidiarity

Stát má primárně pečovat o tvorbu podmínek, aby si každý mohl pomoci sám

d) Princip participace

Jde o možnost občana podílet se na společenském životě, na formulaci a realizaci společenských cílů

Funkce sociální politiky

Funkce sociální politiky se **utvářely postupně v souladu s historickými podmínkami v jednotlivých zemích. V čase měly různou váhu.** Funkcemi sociální politiky můžeme rozumět schopnost sociální politiky dosáhnout vymezeného cíle. Nejčastěji se vymezují následující funkce : ochranná funkce, rozdělovací, stimulační, preventivní a homogenizační³. K historicky nejstarším patří funkce ochranná (**základní**) a rozdělovací. Další funkce jsou

² Krebs, V. : *Sociální politika*, 1997

³ Z jiného hlediska můžeme vymezit další funkce – zabezpečovací, vyhledávací, kontrolní

odvozené. Často se v praktickém uplatňování setkáváme s nesnadnou harmonizací těchto funkcí. **Úkolem státu je sladit fce v praktickém politickém dění.**

a) Ochranná funkce sociální politiky

Hlavním cílem ochranné funkce je řešení **již vzniklých sociálních situací**, měla by **přispívat ke zmírnění důsledků sociálních událostí, které jsou spojeny s životem každého člověka (příjmová situace, nezaměstnanost, nemoc, stáří, osiření, atd.)**. Nelze předpokládat, že význam této funkce bude klesat, protože negativní události budou postihovat jedince stále více.

b) Rozdělovací a přerozdělovací funkce sociální politiky

Jde o nejsložitější a nejvýznamnější fci, která se váže k příjmům, mzdám, důchodům a jejich redistribuci (progresivní daně, daně a TR – FP). Zahrnujeme sem také rozdělování životních šancí, tj. nejde jen o rozdělování důchodů, ale o zmírnění výchozího nerovného postavení v té míře, jakou společnost uznává za žádoucí, a to nejen ve vertikální rovině (chudí, bohatí), ale také v horizontální rovině (uvnitř jednotlivých příjmových skupin).

Existují mechanismy pomocí nichž dochází k uplatňování rozdělovací a přerozdělovací funkce. Jedná se o⁴ :

- *Tržní mechanismus*, který určuje především vztah člověka k práci
- *Hlasovací proces*
- *Vyjednávání mezi sociálními partnery*
- *Tradice a zvyklosti*
- *Nelegitimní mechanismy*, ke kterým řadíme násilí, podvod a jiné

Přerozdělovací funkce se uskutečňuje pomocí daní a transferů. Jedinci jsou poskytovány bezúplatné nebo dotované služby nebo získává dodatečnou hotovost. Přerozdělovací funkce však neznamená pouze přerozdělování příjmů a bohatství od bohatých k chudým ale i přerozdělování v rámci jednotlivých příjmových skupin.

c) Homogenizační funkce sociální politiky

Jde o relativně novou fci, která je těsně spojena s fci nedistribuční, protože SP směřuje k určitému příjmovému vyrovnání, zmírňování sociálních rozdílů v životních podmínkách.

⁴ Krebs, V. : *Sociální politika*, 1997

Nejde o nivelizaci ŽP, ale o dtto šance na vzdělání, práci, péči o zdraví dle individuálních schopností a předpokladů.

d) Stimulační funkce sociální politiky

Stimulační funkce sociální politiky by měla sloužit k **podpoře žádoucího sociálního jednání jednotlivců a sociálních skupin v každé oblasti lidského jednání**. Je zaměřena na ovlivňování chtěného vývoje sociálních procesů. **Sociální politika má díky stimulační funkci stabilizační charakter, k stabilizaci přispívá díky vytváření záchranných sociálních sítí a garancí základních sociálních jistot**. Tlumí sociální neklid, který je velkou hospodářskou i politickou zátěží pro společnost.

e) Preventivní funkce sociální politiky

Preventivní funkce sociální politiky se snaží **předcházet tomu, aby nedocházelo k nežádoucím sociálním situacím (škodám na životě a zdraví – chudoba, UNE, ...)**. **Vyvinula se z ochranné funkce v sociální prevenci. Tuto funkci plní všechny obory SP, nejvíce vzdělávací a zdravotní politika, má velký význam, protože prevence je levnější .** **Projevuje se osvětovou činností a poradenstvím**

V reálu všechny funkce působí komplexně, působí na společnost jako celek.

Nástroje sociální politiky

- 1) **Právní řád** – sociální legislativa, PN, nadnárodní právo
- 2) **Ekonomické nástroje** – opatření ovlivňující získávání a přerozdělování zdrojů za účelem dosažení zamýšlených cílů.
- 3) **Sociální prg-** formulované prostřednictvím sociálních skupin, politickými stranami, hnutím, podnikem, státními organizacemi nebo jinou institucí. Mají charakter doporučení, využívá se nepřímé stimulační, morální, organizační nebo finanční podpory.
- 4) **Nátlakové akce** – stávky, pouliční demonstrace, petiční a podpisové akce, blokování komunikací (dopravci), atd.
- 5) **Masmédia** – dnes uspěje jen ten, kdo přes ně umí komunikovat

- 6) **organizační struktury** – např. tripartita – kolektivní vyjednávání (generální dohoda, kolektivní smlouvy vyššího a nižšího typu).
- 7) **Veřejné slyšení** (public hearing) – jen v anglosaských zemích, úřady tak skládají občanům účty ze své činnosti (jak byly vynaloženy prostředky z veřejných zdrojů)

Sociální politika není přesně vymezena, a z toho důvodu neexistuje ani přesný výčet nástrojů sociální politiky. Základní rámec pro použití a uplatnění nástrojů sociální politiky je utvářen právním řádem. Je velmi důležité, aby nástroje sociální politiky respektovaly principy sociální politiky a přispívaly k naplňování hlavních cílů sociální politiky.

Sociální politika pracuje se třemi základními typy nástrojů: konkrétní program, kolektivní vyjednávání a nástroje více méně realizačního charakteru.

- **Konkrétní program** by měl vycházet z propracované koncepce, která by měla zohledňovat celkovou orientaci sociální politiky při prosazování dlouhodobých záměrů. Program by měl sloužit k realizaci vytyčených cílů a ukázat možné kroky a postupy, pomocí kterých můžeme těchto cílů dosáhnout. Pokud není tento program vypracován, není možné realizovat opatření sociální politiky. Program je nástrojem sociální politiky, který je zaměřen na prosazování dlouhodobých záměrů.
- **Kolektivní vyjednávání** přispívá k tomu, aby byla ve společnosti udržována stabilita a smír. Kolektivní vyjednávání je nástrojem, který se zaměřuje především na krátkodobé záměry sociální politiky. Pomocí kolektivního vyjednávání je dosaženo konsensu mezi jednotlivými sociálními partnery⁵, kteří se snaží vyřešit určité sociální skutečnosti. Kolektivní vyjednávání můžeme považovat za základní formu komunikace mezi těmito partnery. kolektivní vyjednávání má preventivní charakter, pomocí vyjednávání by se mělo předcházet konfliktům. Výsledkem vyjednávání jsou kolektivní smlouvy. Rozlišujeme následující druhy kolektivních smluv:
 - *Generální dohoda* vymezuje vzájemné závazky vlády, podnikatelských a odborových svazů v hospodářské a sociální politice. Generální dohoda představuje východisko pro kolektivní smlouvy nižšího typu.
 - *Kolektivní smlouvy vyššího typu* se uzavírají mezi podnikatelskými subjekty a odborovými svazy.

⁵ Zástupci zaměstnanců, zástupci odborových svazů, zástupci zaměstnavatelů, zástupci státu.

- *Podnikové kolektivní smlouvy* uzavírají příslušné odborové orgány a zaměstnavatel určitého podniku.
- **Konkrétní nástroje sociální politiky, které mají převážně realizační charakter.** Tyto nástroje představují systém nástrojů, který se neustále mění, vyvíjí a zkvalitňuje v souladu s konkrétními podmínkami ve společnosti a konkrétními záměry sociální politiky. K těmto nástrojům řadíme :
 - *Sociální příjmy* tvoří zejména dávky důchodového a nemocenského zabezpečení, peněžní pomoc rodinám s dětmi, podpory v nezaměstnanosti a peněžité dávky sociální pomoci. Stanovení výše těchto dávek je velmi složitý proces, při kterém se klade důraz především na vnímání sociální spravedlnosti, míru přerozdělování. Důraz je kladen na vztah sociálních příjmů a výdělečné činnosti.
 - *Sociální služby* zahrnují služby spojené s péčí o staré, sociálně narušené a handicapované občany. Patří sem i služby v oblasti vzdělání, zdraví, bydlení a služby poradenské⁶.
 - *Věcné dávky* slouží především k ochraně zdraví. Řadíme sem léky, zdravotní pomůcky a ochranné pracovní pomůcky. Věcné pomůcky se poskytují v případě, že není zabezpečeno, že by peněžitá dávka byla využita adekvátním způsobem.
 - *Účelové půjčky* jsou poskytovány v situaci, kdy subjekt nedisponuje v určité době dostatečnými finančními prostředky, ale je schopen tuto půjčku později vrátit. Mezi tyto půjčky zahrnujeme půjčky na vzdělání, novomanželské půjčky, půjčka na podporu bydlení.
 - *Úlevy a výhody* jsou poskytovány různým skupinám obyvatelstva, mezi něž patří především studující, vojáci, mladiství nebo důchodci.
 - *Státní regulace cen spotřebního zboží* plní funkci nástroje sociální politiky jen omezeně. Státní regulace byla velmi významným nástrojem sociální politiky v době centrálně plánované ekonomiky a s přechodem k tržnímu hospodářství význam tohoto nástroje klesá, protože cena ekonomickým nástrojem. I přesto se setkáváme ještě dnes s regulacemi např. nájemného.

⁶ Psychologické poradenství, poradenství související s trhem práce, manželské poradenství.

Objekty a subjekty sociální politiky

Objekty sociální politiky

V počátcích rozvíjení sociální politiky nesměřovala její opatření na všechny jedince. Sociální politika se orientovala jen na určité handicapované skupiny obyvatel⁷. Postupným vývojem však došlo k rozšíření okruhu příjemců. Za objekty sociální politiky jsou dnes považováni všichni občané dané země, protože zabezpečení základní sociální jistoty je považováno za součást základních lidských práv. Objekty obecně rozumíme ty, kterým jsou určena opatření sociální politiky. Objekty sociální politiky lze rozčlenit dle různých hledisek – podle věku, pohlaví, vzdělání atd.

Subjekty sociální politiky

Procesu formování a uplatňování sociální politiky se účastní řada subjektů, ke kterým patří aktivní tvůrci a realizátoři, ale také pasivní „konzumenti“. Často se setkáváme s tím, že jeden subjekt vystupuje v obou rolích současně. Subjekty sociální politiky nesou odpovědnost za sociální politiku vůči objektům. Hlavním subjektem, který určuje koncepci a pojetí sociální politiky, je považován stát. V současné době je však stále posilována role nadnárodních subjektů a institucí.

V oblasti sociální politiky jsou vymezeny následující subjekty :

- *Stát a jeho orgány* –Parlament, vytváří a schvaluje legislativní opatření, která jsou velmi důležitá pro sociální politiku. Vláda a správní orgány státu odpovídají za realizaci konkrétní sociální politiky v určitém čase. Reálnými subjekty sociální politiky jsou ministerstvo práce a sociálních věcí, úřady práce, okresní správa sociálních zabezpečení a další.
- *Zaměstnavatelé* – zabezpečují opatření stanovená státem a jeho orgány. Realita ekonomického a sociálního vývoje si vynutila vedle zákonných i další tzv. „dobrovolná“ sociálně politická opatření zaměstnavatelů, „firemní sociální politika“.
- *Zaměstnavatelské, zaměstnanecké odborové orgány*
- *Místní komunity, jejich orgány a instituce*
- *Občanské iniciativy, dobročinné organizace, charitativní instituce*
- *Církev*

⁷ Zdravotně postižení, staří lidé, nezaměstnaní

➤ *Občané, rodiny a domácnosti*